

DE CE „FĂPTURA MAMEI” E O „CAPODOPERĂ DE VALOARE UNIVERSALĂ”

Academician **Mihai DOLGAN**

WHY “FAPTURA MAMEI” (“MOTHER’S IMAGE”) IS A WORLDWIDE MASTERPIECE

How do we have to read and critically interpret *Faptura mamei*, which is considered by the well-known writer Ioan Alexandru as “a worldwide masterpiece”? Being written in 1976, the poem represents a lyrical-philosophical quintessence of all poems belonging to Grigore Vieru that evoke mother’s image and motherhood as a solar myth of the human being in time, space and history. In terms of species, *Faptura mamei* is a biblical psalm, comparable in many aspects with the Psalms of David. Alex. Stefanescu, a great critic, noted that when we intend to interpret Vieru, “we have to pay utmost importance to each word, as it was gained hardly”.

De regulă, cărțile testamentare ale lui Grigore Vieru se deschid cu acest divin imn închinat mamei: „Ușoară, maică, ușoară, / C-ai putea să mergi călcând / Pe semințele ce zboară / Între ceruri și pământ”, și pe care cunoscutul poet Ioan Alexandru îl consideră „o capodoperă de valoare universală”. Ușor de zis, dar greu de demonstrat, cum greu e să demonstrezi că o picătură de rouă răsfrânge cerul. La suprafață nu se întrevide niciun mit, dar în interior se împletesc ingenios mai toate miturile fundamentale ale poporului român.

Cum trebuie citită și interpretată critic *Faptura mamei*? Spunând că se distinge printr-o *simplitate măreață*, încă nu am descifrat cine știe ce lucru.

Scrisă în anul 1976, în plină stagnare brejnevistă, poezia de două strofe *Faptura mamei* reprezintă o chintesență lirico-filozofică a mai tuturor poeziilor lui Gr. Vieru ce evocă chipul mamei și maternitatea ca pe o veșnică întreținătoare de ființă românească, ca pe un mit solar al existenței omului în timp, spațiu și istorie. Preferința pentru viziunile de *sinecdocă*, adică pentru exprimarea *întregului* prin părțile lui constituente – o figură de stil foarte indicată în scopul estetic urmărit, a generat o mulțime de poezii la temă, cum ar fi: *Buzele mamei*, *Măinile mamei*, *Părul mamei*, *Pâinea mamei*, *Tăcerea mamei*, *Izvorul mamei*, *Steaua mamei* etc. Piesele lirice de boltă ale acestui ciclu sunt, neîndoios, sintezele poetice *Mamă, tu ești Patria mea...* și *Faptura mamei*. Din

punct de vedere al speciei, *Faptura mamei* este un *psalm biblic*, comparabil în multe privințe cu psalmii lui David. Un foarte bun critic, Alex. Ștefănescu, ne atrăgea atenția că, atunci când vrem să-l interpretăm pe Vieru, ”trebuie să acordăm o importanță maximă fiecărui cuvânt, pentru că a fost obținut cu greu”.

Tocmai așa și voi proceda în cele ce urmează. Voi începe cu titlul: *Faptura mamei*. De ce nu *chipul mamei*? De ce nu *imaginea mamei*? De ce nu *ființa mamei*? Filozoful Constantin Noica a scris chiar un articol aparte despre *făptură*, din care deducem că acest cuvânt este de mare vechime, se întâlnește în mai toate cronicile moldave și la mai toți scriitorii clasici, fiind întrebuițat cu trei sensuri definitorii. *Făptură* exprimă întâi acțiunea, apoi rezultatul acțiunii și, în final, felul de a fi al rezultatului. (Reține cum ar „răsuna” cuvântul și în limba italiană: *fattura*). În definitiv, *făptura* ar fi o ființă creată de Dumnezeu, o creatură divină, un fel de idol. În cazul din urmă, „făptura coboară în *intimitatea lucrurilor* și vrea să-i exprime structura, alcătuirea, configurația proprie”, observă același filozof. După care conchide: „... făptura reușește parcă să *înnobileze lucrurile*. Ceva cald și apropiat vine să învâluie, în rostirea noastră orice realitate căreia îi spunem *făptură*” (Vezi: Constantin Noica. *Cuvânt împreună despre rostirea românească*. – București, 1987, p. 275-278). Dar oare Gr. Vieru n-a urmărit anume aceleași scopuri: să *înnobileze* și să *iconizeze* imaginea mamei, s-o coboare în *intimitatea noastră*, să ne-o apropie sufletește și s-o învâluie într-o caldă iubire filială, s-o poetizeze (cuvântul e poetic, nu filozofic).

Ușoară, maică, ușoară ... Este un vers cât o poezie, care generează tonalitatea ceremonială și de îngândurare a întregului. Verbul „ești” lipsește, iar în loc de „mamă” e utilizat cuvântul arhetipal *maică*, cu rădăcini mitologice în balada *Miorița* („Iar la cea măicuță / Să nu spui, drăguță, / Că la nunta mea / A căzut o stea ...”). Popularul *maică* este unul deosebit, care reclamă un plus de politețe în cazul când ne adresăm către o femeie *în vârstă* (pe o femeie tânără niciodată nu vom numi-o maică!); totodată cuvântul împrumut mai multă *evlavie* și o apropiere pe mama de Fecioara Maria, care este maica Domnului, în ultimă instanță confundându-se cu originea, cu izvoarele. Repetarea unuia și aceluiași epitet („ușoară”) în poziție geometrică imprimă o fluiditate sacramental-folclorică. „Ușoară” este în context un epitet simbolic, nu unul metaforic sau fără figurație – moment important în descifrarea adecvată a conotațiilor. Neglijarea adevărului că în epitetul simbolic sensul propriu *coexistă* cu sensul figurat a dus la interpretări samavolnice sau chiar impropii.

Astfel, un critic vede aici „o despoavă de materialitate a lumii”; un altul constată că „mama trăiește fără metaforisme”; cel de-al treilea consideră că în Făptura mamei totul e imponderabil, e plutire, e zbor în sus, că maica nu mai este maică, ci doar sufletul ei, paideuma însăși a copilăriei ...”. Suntem lăsați să credem chiar că mersul mamei, cât și cel al fiului este „ușurel” cu sensul propriu al cuvântului (adică abia atinge pământul). Or, aici se sugerează „scăderea” trupească în continuare a mamei, „spiritualizarea” ei treptată, dezlegarea de cele lumești, care o „trag” spre pământ. Pe de altă parte, „ușoară” are și sensul invers: trupește ușoară, mama are un suflet bogat, „greu”, „împovărat”. E cu totul contraindicată, desigur, și încercarea lui Stelian Gruia (din monografia *Poet pe Golgota Basarabiei*, 1995) de a ideologiza forțat simbolul mamei, desprinzând din el eforturile de dezrobire social-politică a basarabenilor și confundând-o ba cu Madona Sixtină a lui Rafel, ba cu Sfânta Maria, ținând pruncul în brațe, cu privirile îndrăznețe (!) și ocrotitoare.

În fapt, sugestiile intrinseci ale textului sunt cu totul altele. Orice om, cu atât mai mult mama, venind în această lume, are de îndeplinit niște mari rosturi existențiale, niște datorii primordiale. Rezumativ, acestea ar fi: să înalțe o casă, să crească și să educe un copil, să sădească un pom, să sape o fântână. Mama lui Gr. Vieru, Eudochia, care pare a coborî din mitul *Traian și Dochia* (să nu uităm că textul este o „artă poetică” cu vădită tentă autobiografică), poate cea mai necăjită mamă din Moldova, și-a făcut datoriile cu vârf și îndesat, chiar dacă destinul ei a fost unul traumatizat și mereu încolțit de calvaruri. Toată viața scormonind cu mâinile în cenușa și țărâna Pererâtei, Eudochia, în tinerețe, și-a îngropat mai întâi primul soț, apoi, de pe linia frontului, a primit o scrisoare triumfiară, semn că și al doilea soț a fost omorât în război. Rămasă văduvă, muncea zi și noapte: ziua în câmp, iar noaptea la mașina de cusut, ca să-și poată întreține cei trei copii – două fete și un băiat, viitorul poet. În timpul foametei, ca să-și smulgă copiii din ghearele morții, mama deseori se ducea pe jos tocmai la Cernăuții Bucovinei pentru a aduce de acolo borhot și macuc pentru cele trei guri flămânde. Au urmat școlirea și înomenirea. A rupt de la gură și din mâini, dar a reușit să-și învețe fiul la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău. L-a scos în lume, l-a făcut om mare, l-a văzut căsătorit cu frumoasa Raisa, i-a legănat cei doi copii, vrednici continuatori ai neamului vierean. De aici încolo, grijile poetului, cu o constituție fizică firavă, vor fi mereu și grijile mamei, iar grijile mamei vor fi și grijile poetului. Mâna părintească a mamei,

care, metaforic, nu este altceva decât o *coroană-mpărătească*, întotdeauna – de la naștere până la bătrânețe – s-a aflat pe creștetul Poetului: „*O, mâna ei, o, mâna ei, / O, mâna ei, ca ramul veșted, / Ambătrânit la mine-n creștet, / Ambătrânit la mine-n creștet*” (*Măinile mamei*). S-ar putea chiar spune că mama Dochia și-a sacrificat viața de dragul fiului iubit, s-a zidit benevol, din înaltă vocație maternă, în dragostea filială, ca Meșterul Manole în propria-i construcție visată, ca acea maică oricând gata să răspundă la chemarea feciorului din *Mică baladă*.

Încă în viață fiind, dar bătând tot mai des pe la ușa spitalului, mama lui Vieru, la capăt de rosturi săvârșite, ca și cum își face „bilanțul” fapturilor de-o viață, ca și cum își leapădă crucea destinului din spate și rămâne doar cu crucea cea de la gât. S-a despoavărat ca și cum de greutatea vieții, pe care le-a suportat cu seninătate și demnitate. Trupește, s-a împușinat, s-a făcut mai mică, mai uscățivă, mai „străvezie”, într-un fel. Cam așa cum ar arăta omul fără păcate, desprins de toate cele pământești, omul fără griji, dar cu frica de Dumnezeu în sân. Văzându-și încheiate rosturile de pe acest pământ, mama află împăcare și mulțumire în duminica cea mare a vieții. Prin urmare, mai toate considerațiile criticilor de felul: mama nu mai este printre cei vii, mama a devenit numai „spirit”, ea este „imponderabilă”, „zboară în sus”, „plutește” ș.a.m.d. reprezintă niște pure speculații, care nu sunt „dictate” de text, ci adăugate la acesta în mod arbitrar.

Comparația simbolică cu reflexe mitologice „*c-ai putea să mergi călcând / pe semințele ce zboară / între ceruri și pământ*” este de o rară frumusețe plastică și profunzime ideatică, ea fixând într-un cadru ritualic milenar munca sfântă a țaranului întru semănarea și creșterea boabelor de grâu, a verdelui existențial în genere, a pâinii cea de toate zilele – sursa lui vitală dintotdeauna. Parcă o mână nevăzută, parcă mâna lui Dumnezeu, parcă mâna plugarului preistoric aruncă în calea mamei boabele mari de grâu pe aceeași traiectorie milenară învățată pe de rost; indiscutabil, călcarea mamei pe semințele ce zboară – e o „călcare”, bineînțeles, inversă, căci „coboară” (nota bene: nu pe semințe de porumb sau de răsărită, ci anume pe semințele de grâu!), este una simbolică, însuși drumul lor este o cale împărătească, adică dreaptă, ce duce la ascensiunea sufletului către Dumnezeu fără ocolișuri sau cotituri, fără abateri sau întâzieri (cum specifică Jean Chevalier în *Dicționarul de simboluri*). Criticilor le-a scăpat un moment esențial: sus numita comparație e plasată de poet la modul *prezumtiv, ipotetic*: mama ar putea să meargă călcând, dar, în realitate, nu merge, prin ur-

mare, mama nu poate „zbura în sus”(o fac semințele, care, însă, „zboară” în jos). Ca și Mântuitorul care a înviat din morți, mama nu „zboară” spre ceruri, ci „suiete”, „se ridică”, „se înalță”. De mirare că nimeni n-a observat analogia biblică răsturnată: după cum Iisus Hristos „a înviat din morți cu moartea pre moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le”, tot așa și maica, vie fiind, „calcă” pe mirabelele semințe germinatoare ce îngeamănă pământul și cerul într-o tainică logodire maternă, dătătoare de noi înmuguriri, plinătate, rodnicie. Între altele, Gr. Vieru a mai apelat o dată la aceeași imagine creștină, când a încercat să-și autodefinească puterea de „înviere” a propriului „cântec” orfeic: „*Cântecul a înviat!*” – *tainic / la miezul nopții să zici. / „Adevărat c-a înviat! – tainic să zică / bătrâna sa mamă ... / „Iar cântecul să treacă pe pământ / cu moarte pre moarte călcând”* (Poetul). Din splendida analogie de semn întors se poate desprinde ideea că până și „ruperea” de pământ a mamei și înălțarea ei spre alte tărâmurii este *fertilizatoare*, dacă se poate spune așa, adică este capabilă să procezeze embrionul vieții, ea fiind unica ființă, care „cu viața pre viață călcând”. Într-adevăr, ea lasă în urmă copiii pe care i-a crescut și educat, iar copiii ei au adus pe lume alți copii și tot așa din generație în generație...

„În priviri c-un fel de teamă, / Fericită totuși ești – / Iarba știe cum te cheamă, / Steaua știe ce gândești”.

Observăm mai întâi că mama nu apare în poezie ca ceva „imaterial”, abstract, ca o „idealitate” în sine, așa cum s-a spus până acum. Ea este prezentă ca o ființă vie, reală, în toată concretitudinea-i particulară: are o vârstă înaintată, este puținică la trup, calcă ușor pe pământ, privirea îi este îngândurată, încearcă stări de suflet pur omenești (teamă, fericire etc. ...). Cu alte cuvinte, este – până la un punct – însăși mama lui Gr. Vieru, cu destinul ei dramatic, cu biografia-i sfâșiată. Poetul cunoaște bine adevărul că ochii omului focalizează întreaga-i spiritualitate, cu taine pe jumătate dezvăluite, pe jumătate ținute în secret. Grăbită și examinând lucrurile la suprafață, critica de specialitate a crezut că expresia aproape ermetică „*un fel de teamă*” din priviri ar trăda niște „reminiscențe ale suferinței”, pe care i-a fost dat să le îndure mama. Nu este adevărat! Specificarea „*un fel*” (de „teamă”) trimite la altceva. E vorba aici de o teamă maternă triplă, de altă natură: în primul rând, ni se sugerează neliniștea gravă a mamei în legătură cu soarta fiului ei drag – „dulce sfânt” (cum îl numește ea în poezia *Către fiu mama*), pe care va trebui să-l lase pe pământ în bătaia atâtor violențe verbale și fizice, hărțuit întruna de atâția și atâția neprieteni și inechități. Iar

el este slab și bolnăvicios, nu se împacă cu falsul și nedreptatea. Va rezista? Cine-i va purta de aici încolo grijă cum i-a purtat-o ea?!

Se întrevide în această „teamă existențială” și presentimentul viitoarei tragedii a poetului. În rândul al doilea, mama viereană cunoaște bine sfintele taine ale lui Hristos, de care se apropie „cu frică și cu cutremur” (cum scrie în Biblie), ascultă de poruncile Domnului, le-a tradus în viața de toate zilele, adică este *un om cu frica lui Dumnezeu în sân*. În sfârșit, în rândul al treilea, *om* fiind, mama încearcă și o frică metafizică: se teme de neștiutul tărâmurilor în care va trebui să plece, de pustietatea cosmică, de infinit și nemurire. Avea, deci, teme T. Codreanu să considere *Făptura mamei* a lui Vieru ca fiind mai ermetică decât însăși arta poetică a lui Ion Barbu *Joc secund*. Epitetul *fericit* semnifică nu atât starea de deplină bucurie și jubilație a mamei, cât starea de împăcare înțeleaptă și bonomă cu sinele și cu destinul-i tragic, starea de mulțumire sufletească ce te înalță în urma trăirii cu rost a vieții, starea de clarviziune și de sublimare sacră. Până și conjuncția „*totuși*” nu este de neglijat: ea sugerează ideea că, în ciuda îndurării unui trai atât de vitreg și potrivnic, mama a reușit să iasă învingătoare: și-a făcut destoinic datoria de mamă, îndeplinindu-și marile rosturi pe pământ; ea a reușit să smulgă din negurile vremelniceii o stea a nemuririi – a reușit să dea Țării și Lumii un mare Poet și un mare Cetățean Patriot care este Grigore Vieru.

Ultimele două rânduri, de o noutate și frumusețe fără seamăn ale poeziei *Făptura mamei*, se referă deopotrivă atât la Mamă ca chintesență a eternului feminin, ca mumă a mumelor a tot ce există pe acest pământ și în cosmos, cât și la menirea și arta Poetului, care numai el este născătorul a ceea ce va rămâne cu adevărat peste veacuri: „... *Steaua știe cum te cheamă, / Iarba știe ce gândești*”. Există în aceste metafore superbe de factură modernă / post-modernă, care sunt construite pe tehnica inversării lucrurilor (vezi la N. Stănescu: „Totul este inversul totului”, „poezia este o pasăre care zboară invers”), o proiecție cosmică, o întrepătrundere dialectică a firului de iarbă cu firul de stea, și a firului de stea cu firul de iarbă, a mamei cu natura și cu cosmosul, a efemerului cu eternul, a profanului cu sacrul, în ultima instanță, cu divinitatea. Și aici depistăm o inversare a credinței populare: când moare un om – se stinge pe cer o stea, când moare mama, dimpotrivă – se aprinde o stea. Între lumea materială și cea imaterială există legături tainice și greu de pătruns în invizibila lor dialectică, tot așa cum atare legături organice există și între maternitate și cosmicitate,

mama fiind acea verigă de aur care, în plan filozofic, unește clipa trecătoare cu clipa veșnică.

Pe calea poeziei *inversului*, Gr. Vieru dobândește efecte lirice maxime și de concentrație aforistică: așadar, el va spune că nu mama știe numele stelei, ci steaua știe numele mamei; nu mama știe gândul ierbii, ci iarba știe gândul mamei. Este aici intuită o *superioritate divină* a Maternității scrisă cu majusculă. Fără mamă comunicarea dintre Pământ și Cer, dintre Suflet și Univers, dintre firul de iarbă și firul de stea (iar steaua este Dumnezeu) ar fi imposibilă. Mama, inclusiv fiul ei poet, s-au pătruns într-atât de mult și în adâncime de tainele, înțelesurile și tâlcurile acestei lumi și acestei vieți, încât au ajuns să se autocunoască reciproc, mai mult chiar, prin Mamă și prin Poet, lucrurile pământeste și cele cerești au căpătat un grad superior de *conștiință de sine*. Nu întâmplător Gr. Vieru, în anul 1992, în epitaful de pe piatra de mormânt de la cimitirul din satul natal scria: „*Sunt iarbă, mai simplu nu pot fi*”. Între acest epitet („iarba de leac”, am preciza) și versurile eminesciene de mai jos există o tainică rudenie rămasă veșnic nedezlegată:

„Nu e carte să înveți,
Ca viața să aibă preț –
Ci trăiește, chinuiește
Și de toate pătimește
Ș-ai s-auzi cum iarba crește”.

Grigore Vieru, se vede, a auzit cum iarba crește, când și-a caligrafiat propriul epitaf.

Saturată de general-uman și de sinteze totalizatoare, poezia *Făptura mamei* nu poate să nu întruchipeze pe Muma dintotdeauna a omenirii – veghe-toare, ocrotitoare, născătoare de noi și noi generații, dar și pe mama Naturii, pe mama Cosmosului („există undeva și o stea de lapte”, zice poetul), dar și pe „mama” tuturor lucrurilor din lume. În această ordine de idei, criticul Theodor Codreanu exprimă un mare adevăr și ontologic, și metafizic, și filozofic: „În maica viereană se adună toate mamele din lume, de unde și multiplicitatea în unicitate”. „Neamul omenesc durează cât durează mama” (p.261).

Pe de altă parte, asta nu înseamnă că am fi îndreptățiți să adăugăm la chipul mamei, din prea mare zel, orice fel de tălmăcire samavolnică: mama ar putea fi identificată fie cu o luptătoare revoluționară de tipul mamei lui Maxim Gorki, fie cu o Măicuță simbolică a Basarabiei salvatoare în plan social-politic, fie cu Sfânta Maria, purtând Pruncul în brațe, sau chiar cu Madona rafaelită. Hotărât lu-

cru, mama nu trebuie identificată în toate cu însuși Poetul – luptător activ și în plan literar-artistic, și în plan social-politic, și în plan spiritual-național. Referindu-se la această prodigioasă activitate, Stelian Gruia observă cu justețe: „Grigore Vieru a făcut pentru reîntronarea spiritului românesc în Basarabia mai mult decât ar fi făcut orice armată” (p. 77).

Totodată, aceeași poezie, privită ca o artă poetică a autorului, poate fi apreciată – până la un punct – și așa cum a valorizat-o Theodor Codreanu: „Precum Flaubert, Grigore Vieru ar putea spune cu cea mai vie sinceritate: „Mama sunt eu, copilul cel mare al neamului” (p. 261).

Analizele efectuate ne demonstrează că toate reproșurile critice ce i se aduc pe nedrept autorului: lipsă de „metaforisme”, „sărăcie lingvistică”, „nu are abundență lexicală”, „nu posedă capacitate combinatorie” etc. etc. nu au nici un temei cât de cât real.

Căutând să explice estetica versului vierean, Marin Sorescu o găsește în „forța de gheizer” cu care versul lui „fășnește” „în peisajul cam sofisticat al liricii contemporane”. Eu, însă, aș înlocui „gheizerul” sorescian cu „*aisbergul*”. După mine, teoria „*aisbergului*” e capabilă să reveleze mai deplin și mai profund poetica foarte particulară a lui Gr. Vieru: o parte a *aisbergului* care „se vede” e poezia propriu-zisă, iar două treimi din întregul artistic sunt „ascunse” în „apa” subtextului – acestea din urmă sunt propuse cititorului spre „descoperire”, spre coparticipare, spre delectare estetică. Cu părere de rău, critica literară nu le acordă atenția cuvenită, de multe ori neglijându-le chiar. Or, în jurul poeziei *Făptura mamei* „roiesc” astfel de cuvinte-cheie, de coloratură biblică, care lipsesc din text, dar care se subînțeleg, ca: *pâine, pace, credință, bunătate, icoană, sfințenie, sacrificiu, rugăciune, cruce, rodnicie, virtute, soartă, curățenie sufletească, veghe, dor, datorie, demnitate, rost, milostenie, înălțare, psalm biblic, taină, nemurire* ș.a.

Anume aceste două „straturi” ale poeziei lui Gr. Vieru, vizibilul și invizibilul, întrepătrunzându-se, intersectându-se, completându-se reciproc, constituie miezul de foc al textului poetic respectiv, cu cele două funcții definitorii: orfeică și mesianică. Poetul care a lansat versul „*Până la lacrimi mi-i dragă viața*”, a avut tot temeiul să recunoască esteticeste și moralicește: „*Scriind, / Parcă aș ara cu o cruce*” (*Litanii pentru orgă*), cu o „cruce sfântă” și „tămăduitoare”, am adăuga noi.